

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1996

8

RuG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1997, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: opgraving van het poortgebouw van het blokhuis te Stavoren, pp. 124-128

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

8

redactie

Mette Bierma

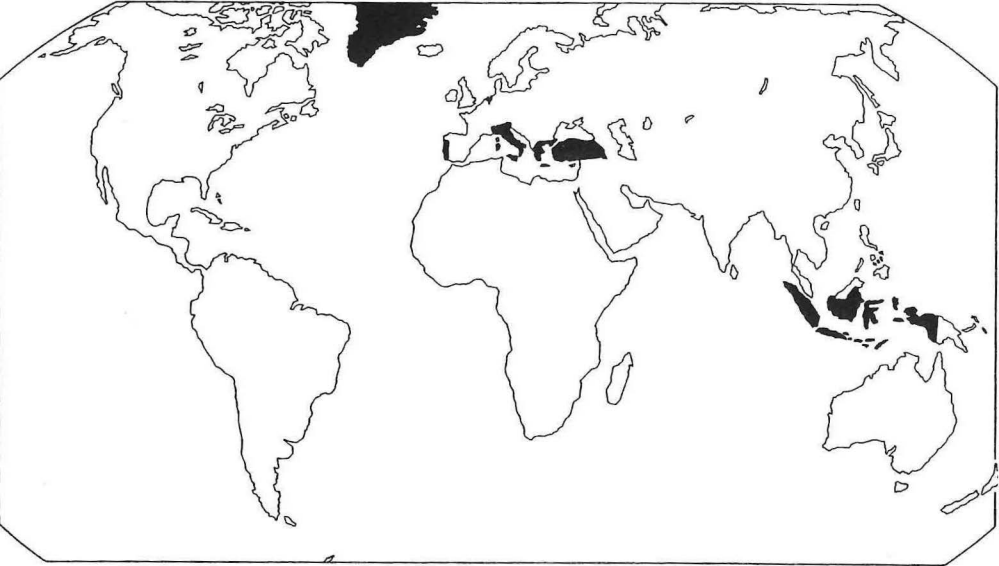
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

Groningen, 1997

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Indonesië, Italië, Nederland, Portugal, Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Delfzijl; 2. Lageland; 3. Haren; 4. Jelsum; 5. Wijnaldum; 6. Rewert; 7. Leeuwarden; 8. Stavoren; 9. Rijs; 10. Oldeholtwolde; 11. Anlo; 12. Gasteren; 13. Balloo; 14. Rolde; 15. Borger; 16. Darp; 17. Meppen.

INHOUD

L.J.M. VAN ES & K. WALCH Een vondst van reuzenhert bij Delfzijl (Gr.)	9
G.J. BARTSTRA Het Toaliaan	11
D. STAPERT & L. JOHANSEN Het <i>ANALITHIC</i> -project en de werktuigen van Oldeholtwolde (Fr.)	15
D. STAPERT & G.R. BOEKSCHOTEN Ruimtelijke patronen rondom de haard van Oldeholtwolde (Fr.)	20
L. JOHANSEN & D. STAPERT Vuurmakers uit paleo-Eskimonederzettingen in West-Groenland	24
M.J.L.Th. NIEKUS, J.P. DE ROEVER & J.L. SMIT Een vroeg-mesolithische nederzetting met tranchetbijlen bij Lageland (Gr.)	28
S. BOTTEMA & A. WALSWEEER De hazelaar, gesponsord door het klimaat of door de mens?	33
H. BUITENHUIS Asıklı Höyük: vroege domesticatie en veeteelt	38
J.N. LANTING & A.L. BRINDLEY Dateringen voor oorsprong en verspreiding van de Europese boomstamkano	43
J.N. LANTING Het zogenaamde hunebed van Rijs (Fr.)	47
A.L. BRINDLEY Het gebruik van megalietgraven in Noord-Nederland	51
A.D. NEVES ESPINHA Megalithische monumenten in Évora-Reguengos de Monsaraz (Port.)	55
F.A. VEENMAN Landevaluatie in de Pontijnse regio (Zuid-Latium, Italië), dateringsproblemen rond een bronstijd-akkerbouwfase	59
M. KLEIBRINK Weven voor de godin: een labyrint	63

M. ESSINK	
De vondstcontext van bronzen speerpunten, dolken, zwaarden, messen en hals- en armringen uit Noord-Nederland	68
M.J.M. DE WIT	
Een aantal bijzondere Drentse grafvondsten uit de vroege en midden-ijzertijd	71
W. PRUMMEL & M.C.V. VINK	
Dierenbotten uit Argos op het voormalige BAI in Groningen	74
E.J. DROST	
Nederzettingen en landschap in het stroomgebied van de Astura, Zuid-Latium, Italië	79
P.A.J. ATTEMA, A.J. NIJBOER & G.J.M. VAN OORTMERSSEN	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (3), het aardewerkonderzoek	84
Y. DIJKSTRA, H.R. REINDERS, V. RONDIRI & Z. MALAKASIÓTI	
Van Duivelsberg tot Rode Rots: de survey van 1996 in de vlakte van Almiros (Griekenland)	89
H. WOLDRING, R.T.J. CAPPERS & H.R. REINDERS	
Veldwerk in de vlakte van Antiochië	93
S. BOTTEMA, A. SARPAKI, H.R. REINDERS & N. MACGILLAVRY	
Minoïsch Kreta en de uitbarsting van Santorini	97
J.M. BOS, J. SCHEFFER & J.H. ZWIER	
Een terpzool bij Rewert (gem. Littenseradiel, Fr.)	100
C. VERMEEREN & J. SCHELVIS	
Ondernemers in archeologie. Een factor van belang binnen het Nederlandse archeologische bestel	102
J.T. ZEILER	
Offers en slachtoffers. Faunaresten uit de Fortunatempel te Nijmegen (2e eeuw n.Chr.)	105
J.M. BOS & A.J. NIJBOER	
Koninklijke patronage: de edelsmid van Wijnaldum (Fr.)	108
A.J. NIJBOER & C. TULP	
De vloer van een smidse te Wijnaldum (Fr.)	111
D.A. GERRETS	
Waarom was de eigenaresse van de fibula van Wijnaldum een koningin?	115
H.A. GROENENDIJK, P.B. KOOI & M.J.L.Th. NIEKUS	
Een Olde Hof te Haren (Gr.)	118

A. JAGER	
Camminghaburg te Leeuwarden en Dekemastate te Jelsum (Fr.)	121
A. UFKES	
Het archeologisch onderzoek van het 'Blokhuys' te Stavoren, gem. Nijefurd (Fr.)	124
J.M. BOS & G.J. DE LANGEN	
Prospectie, tussen drijfzand en beleid: Stavoren (gem. Nijefurd, Fr.)	129

Voorwoord

Deze achtste aflevering van *Paleo-aktueel* geeft een eerste indruk van enige van de onderzoeksactiviteiten van de vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen in 1996.

Een belangrijke gebeurtenis voor het onderzoek in dat jaar was ook de toewijzing van twee grote projecten door de Stichting voor Historische Wetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Het Italische project hangt nauw samen met het werk dat door P.J.A. Attema en anderen in deze en eerdere *Paleo-aktueels* is beschreven. Dit onderzoek wordt samen met de Vrije Universiteit uitgevoerd. Het andere project, samen met de Universiteit van Amsterdam over de opkomst van het Friese koninkrijk, is voortgekomen uit de opgravingen in Wijnaldum, waarover eveneens uitvoerig is bericht.

In totaal zullen acht promotie-onderzoekers en twee post doc-onderzoekers de gelederen van de drie instituten komen versterken.

Paleo-aktueel houdt U op de hoogte.

EEN VONDST VAN REUZENHERT BIJ DELFZIJL (GR.)

L.J.M. van Es en K. Walch

Algemeen

Het leefgebied van het reuzenhert *Megaloceros giganteus* Blumenbach besloeg Europa en Azië. In het late Pleistoceen kwam het vrij algemeen voor. Uit deze tijd stammen veel vondsten uit Ierse venen. In West-Europa kwam het dier voor tot in het Allerød-interstadiaal; sommige vondsten uit Syrië en de Zwarte Zee suggereren echter dat het reuzenhert nog leefde tot 700-500 v.Chr. (Kurtén, 1986).

Van na de laatste ijstijd zijn in Europa nog overblijfselen gevonden van reuzenhert in Denemarken, Zuid-Zweden en Duitsland. De Deense vondsten zijn alle afkomstig uit het Allerød (Degerbøl, 1952; Møhl, 1972). Recente vondsten van het reuzenhert zijn afkomstig uit Holstein (Duitsland), waar de overblijfselen zijn gedateerd op de transitie tussen het jonge Dryas en het Preboreaal (Degerbøl, 1964).

De vondst bij Delfzijl

Bij de aanleg van een persleiding onder het spoor in de omgeving van Delfzijl (fig. 1) zijn door de heer Rozema uit Ten Boer twee botten gevonden. Beide beenderen, een vrij complete linker metatarsus van een reuzenhert en een fragment van een linker humerus van een grote herkauwer. De botten zijn afkomstig uit blauwgrijze klei en zijn beide zwaar gefossiliseerd en licht geërodeerd. De kleur van de botten is grijsblauw.

Beschrijving metatarsus (fig. 2)

Aan de vergroeiing van de distale epipfysen valt af te leiden dat deze metatarsus van een volwassen dier afkomstig moet zijn. Aan de dorsale zijde ontbreekt een botfragment, de scherpe randen ervan maken het waarschijnlijk dat het botfragment er recentelijk uitgebroken is. Uit vergelijking met afmetingen van elders gevonden

reuzenhertmetatarsi blijkt dat de metatarsus van Delfzijl onder de gemiddelde grootte ligt. De afmetingen zijn zelfs iets kleiner dan die van een vrouwelijk reuzenhert uit Ebingen (Dietrich, 1909). De metatarsus uit Delfzijl heeft daarom mogelijk toebehoord aan een vrouwelijk dier.

Tabel 1. Maatgegevens van de metatarsus van het reuzenhert.

Maten	Metatarsus Delfzijl	Metatarsus N=26*
GL	356.6	359 (333-388)
Bp	55.9	60 (47-66)
SD	36.1	38 (33-44)
CD	130.5	
DD	35.3	35 (33-37)
Bd	67.5	71 (62-76)
gewicht (g)	633	

* gemiddelden, minimum en maximum maten van metatarsi afkomstig uit Nederland

Beschrijving humerus (fig. 3)

Van het gevonden fragment van een linker humerus is de tuberositas deltoidea nog bewaard gebleven. De kleur en fossilisatiegraad komen overeen met die van de gevonden metatarsus. Gezien de grootte die de complete humerus gehad moet hebben, komen drie diersoorten in aanmerking. Dit zijn reuzenhert, oeros (*Bos primigenius*) en steppenwisent (*Bison priscus*). Het fragment is afkomstig van een grotere humerus dan de humerus van de oerosstier van Britsum (nr. 1570, BAI). In vergelijking met de humerus van een reuzenhertskelet dat opgesteld staat in het Noorderdierenpark te Emmen, lijkt het fragment uit Delfzijl afkomstig te zijn van een gedrongener humerus. Geconcludeerd moet worden dat het humerusfragment niet met zekerheid gedetermineerd kan worden.

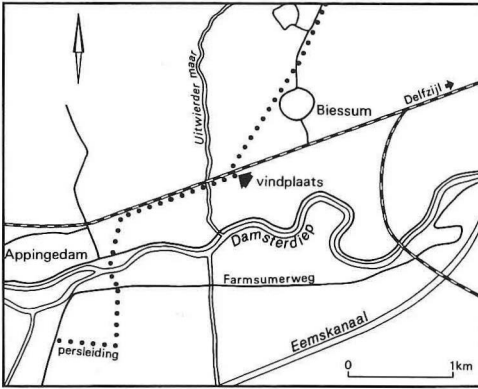

Fig. 1. De vindplaats van de botten (zie pijl).

Dankwoord

Met dank aan de heer D.F. Rozema uit Ten Boer voor het beschikbaar stellen van het materiaal.

Summary

During the construction of a pipeline under a railway near Delfzijl two fossilized bones were found. One of the bones, a metatarsus, was identified as giant deer, *Megaloceros giganteus* Blumenbach. The other bone is a fragment of a humerus and belonged to a large ruminant. Whether this is giant deer, aurochs or bison could not be determined with certainty.

tified as giant deer, *Megaloceros giganteus* Blumenbach. The other bone is a fragment of a humerus and belonged to a large ruminant. Whether this is giant deer, aurochs or bison could not be determined with certainty.

Literatuur

- Degerbøl, M., 1964. Some remarks on late- and post-glacial vertebrate fauna and its ecological relations in northern Europe. *Journal Animal Ecology* 33, pp. 71-85.
- Degerbøl, M., 1952. Recent discoveries of remains of mammals from glacial deposits in Denmark. *Danmarks Biologiske Skrifter* 6, pp. 1-26.
- Dietrich, W.O., 1909. Neue fossile Cervidenreste aus Schwaben. *Jahreshefte des Vereins für vaterländische Naturkunde in Württemberg* 65, pp. 318-327.
- Kurtén, B., 1968. *Pleistocene mammals of Europe. The world naturalist*. London.
- Møhl, U., 1972. Contribution to the knowledge of late-glacial finds of Giant deer, *Megaloceros giganteus* (Blumenbach) in Denmark. *Lutra* 14, pp. 23-24.

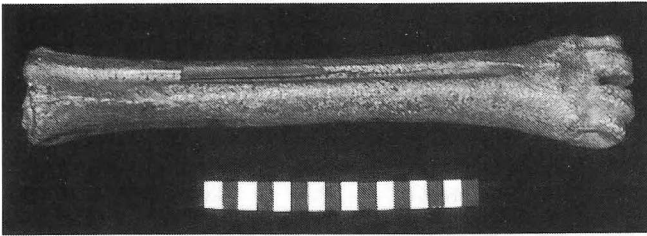

Fig. 2. Linker metatarsus van reuzenhert uit Delfzijl (1 maatblok = 1 cm).

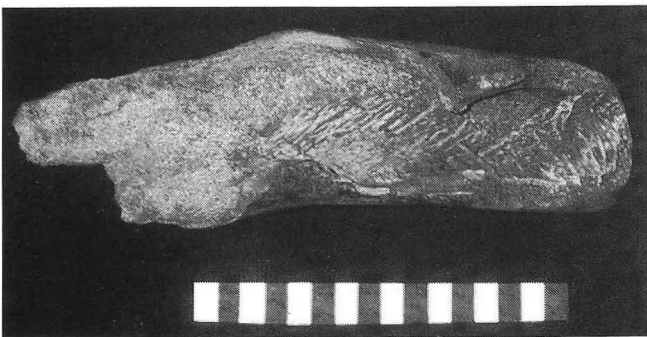

Fig. 3. Linker humerusfragment uit Delfzijl (1 maatblok = 1 cm).